

שאלת שאלות מאתגרות ומוקירות

נספח

כתבה דפנה אייזן-בראשי

תראי:

רשום במהירות, וללא מחשבה יתרה, את עשר השאלות הנפוצות ביותר שאתה שואל את תלמידיך (או: רשום את 10 השאלות השכיחות ביותר בשבוע האחרון):

.1

.2

.3

.4

.5

.6

.7

.8

.9

.10

בדוק:

כמה מהשאלות סגורות וכמה פתוחות?

כמה מהשאלות טומנות בחובן הוקרה ופרגון לתלמיד?

כמה מהשאלות טומנות בחובן אלמנט של ביקורת (כמו אולי

השאלה הזו ממש...)?

כמה מהשאלות מראות התעניינות בתלמיד?

כמה מהשאלות מאתגרות את התלמיד לחשיבה מציקה?

שאל את עצמך: מה מותץ לשאלות?

כולנו שואלים שאלות כל הזמן. עצם שאילת השאלה הינה חלק רגיל בדו-שיח בין המורה לתלמיד. אולם לא כל שאלה שאנו שואלים הינה מאתגרת או מוקירה. אחת ההבנות החשובות בשאילת שאלות טמונה בהבחנה עבור מי נועדה השאלה. האם השאלה נועדה עבור השואל, לשם השלמת מידע, הבנה וחיזוק תחושת שליטה שלו ("היכן היית אתמול?"), "מה עושים הורידך?", "למה בכית?"), או שמא השאלה נועדה עבור הנשאל, לשם השלמת מידע אישי עבור עצמו, למען פיתוח הבנתו ותפיסתו את עצמו ואת הסובב אותו. פעמים רבות בתקשורת יומיומית עם האחר אנו נוטים לשאול שאלות מהסוג הראשון, אשר נובעות בעיקר מהצורך שלנו כשואלים. בתהליכי אתגור אנו שואלים שאלות הבאות לקדם את צורכי התלמיד במטרה לאתגר, לעודד ולהוקיר את התלמיד במסע שהוא עובר. ניתן לומר כי השאלה התמידית שהמורה שואל את עצמו היא "איזו שאלה ביכולתי לשאול כרגע את התלמיד שתקדם אותו?". מטרת השאלה לפתח חשיבה אצל התלמיד ולאפשר לו להשמיע באזני עצמו את הקול הייחודי שלו ביחס למצבו ולאתגריו. יש לשים לב כי המורה מחפש את השאלה הנכונה עבור התלמיד, ולא את התשובה הנכונה. התשובה הנכונה היא זו שהתלמיד מבנה לעצמו. ההתמודדות עם השאלה (ולא קבלת העצה, כפי שפעמים רבות אנו נוטים לתת..). מבנה בתלמיד תהליכי חשיבה עצמיים, ומקנה לו מיומנויות להמשך הדרך בכוחות עצמו. שאלה מאתגרת מצעידה את התלמיד צעד נוסף קדימה בדרך להגשמת עצמו. שאלה מוקירה מכילה בתוכה את האמונה כי יש בתלמיד את הכוחות והיכולת לפעול ולקדם את עצמו. ניסוח שאילת שאלות מאתגרות ומוקירות הינה פעולה מאתגרת בפני עצמה.

שאלות שעליהן
אני לא רוצה לענות:

"אתה ילד טוב?"
"שומע בקול אבא אמא?"
"איך בבית הספר?"
"יש לך ציונים טובים?"
"אתה הכי טוב בכיתה?"

יהודה אטלס

איך לשאול שאלות מוקירות, מאתגרות ומקדמות – עקרונות ודוגמאות¹:
שאלות מאתגרות ומוקירות מתבססות על חמישה עקרונות מרכזיים:
עקרון הסימולטניות – השאלה והשינוי שזורים זה בזה: עצם שאילת השאלה מהווה חלק מהפעולה לקידום התלמיד. השאלות שאנו שואלים משפיעות על מה שאנו מוצאים, והן

¹ בעקבות הגישה הנרטיבית וגישת החקר המוקיר (David Cooperrider 1987)

העקרון הפואטי – אנשים הם כמו ספר – הם פתוחים לאין סוף פרשנויות. אנו מקשיבים לכל הפרשנויות והקריאות של התלמיד את סיפורו שלו, ומחפשים אחר הפרשנויות היצירתיות שמייצרות אנרגיה וכיווני התפתחות. (ראה פירוט על הגישה הנרטיבית בעי...)

עקרון החיזוי – מחקרים שונים מעידים כי פעמים רבות מה שאנשים מצפים לו משפיע על מה שהם מוצאים. מכאן, המצפה למצוא כישלונות – ימצא כישלונות, המצפה למצוא הצלחות – ימצא הצלחות.

עקרון החיוביות – אנשים התופסים את תדמיתם בצורה חיובית, מתנהגים באופן עקבי עם תדמית זו. שאילת שאלות חיוביות המעוררות התלהבות ואמונה בכוחות משפיעה על הצלחת השינוי.

עקרון האקטיביות ומיקוד שליטה הפנימי: המונח "מיקוד שליטה פנימי" מתאר מצב שבו האדם מפרש אירועים בחייו, תוך ייחוס הצלחה או כישלון למעשים שהוא עצמו עושה. זאת לעומת "מיקוד שליטה חיצוני" שבו האדם מפרש הצלחה או כישלון במונחים של גורמים חיצוניים. כדוגמא, זהו ההבדל בין המשפטים: "לא הצלחתי במבחן משום שלא למדתי מספיק" לעומת "לא הצלחתי במבחן כי המורה היה לא הוגן". היתרון במיקוד שליטה פנימי הוא שהפרט לוקח אחריות על מעשיו, מרגיש תחושת שליטה עליהם, ויכול להבנות דרכים אקטיביות להתקדם אל מול משימות.

מתוך עקרונות אלה עולה ההנחה המרכזית: אנשים נעים לעבר הדימויים החיוביים ביותר שיש להם על עצמם בזמן נתון. הדימויים החיוביים של אנשים מובילים אותם לפעולות חיוביות. מכאן, שעלינו לשאול את התלמיד שאלות אשר יחזקו את הדימוי החיובי שלו לגבי עצמו ויובילו אותו לפעולה חיובית ואקטיבית ביחס לאתגריו.

האתגר של דני להשתפר במתמטיקה, שכן כיום הוא להגדרתו "כישלון חרוץ". שימו לב להבדלים בין שני ניסוחי השאלה הבאים:

"אתה יכול לחשוב למה אתה נכשל במתמטיקה? מה הבעיה שלך במקצוע?"
לעומת:

"אתה יכול בכל זאת להיזכר ברגע מסוים שבו הרגשת תחושת סיפוק בזמן לימוד המתמטיקה?"
או: "מה אתה בכל זאת אוהב במתמטיקה? איך אתה יכול להרגיש את זה יותר?" או: "מה ביכולתך לעשות על מנת שתרגיש סיפוק בלימודי המתמטיקה?"

שימו לב: שאלה מאתגרת אינה מחזקת את המצב הקיים של חוסר אונים או תחושת כישלון, אלא מאתגרת את התלמיד לאתר כוחות, פתרונות ודרכים נוספות לפעולה ועשייה. לעיתים, להגיד "אני לא יכול" או "אני לא מוכשר" זה הדבר הקל ביותר לעשות, שכן אמירות פנימיות כאלו אינן מחייבות אותנו להתמודד ומזמינות להרמת ידיים. באופן פרדוקסאלי, לעיתים תחושת חוסר הכוחות ממכרת ונוחה. תפקיד המורה להתוות שאלות

אחת הדרכים לעשות זאת הינה דרך חקר של הצלחות התלמיד. כפי שראינו בדוגמא למעלה, המורה הזמין את דני להיזכר באירוע שבו חש סיפוק במקצוע המתמטיקה (בשפה הנרטיבית פעולה זו נקראת חיפוש אחר "יוצאי הדופן"). תוך כדי שדני מספר, מעודד אותו המורה ושואל אותו שאלות אשר עוזרות לו לחקור את הצלחתו ותחושת הסיפוק שלו:

"מה בדיוק היה האירוע?"

"מה היו הפעולות שלך בזמן הזה?" (מיקוד שליטה פנימי)

"מי היו האנשים הנוספים שהיו איתך? מה היתה תרומתם?"

"אם היינו רוצים לרשום מתכון (ממש כמו מתכון לעוגה..) "לרגעי סיפוק של דני במתמטיקה" מה יהיה רשום שם? בוא תרשום את המתכון של עצמך".

שימוש בשפה אקטיבית: כאמור, שאלות מאתגרות מנוסחות בלשון אקטיבית ומפנות למיקוד שליטה פנימי, ובכך מובילות את התלמיד להסתכלות על עצמו ופעולותיו: מה התלמיד יכול/רוצה/מאמין ולא מה אחרים.

לדוגמא: השאלה "מה ניתן לעשות?" הינה כללית ולא ברור בה מי אמור לעשות (אחת התשובות יכולה להיות: "אני אשמח אם אתה תדבר עם המורה שושנה.."), לעומת השאלה "מה אתה יכול לעשות?" המחייבת את התלמיד לחשיבה על פעולותיו הוא עצמו.

דוגמאות לשאלות מאתגרות ומוקירות:

- "אלו תכונות אופי שלך יכולות לעזור לך לממש את רצונותיך?..."
- "מי האנשים שאתה בוטח בהם שיכולים לעזור לך? מה תבקש מהם?..."
- "אתה אומר שאף פעם לא היה לך חבר טוב, ואני מבקש דווקא לאתגר אותך כן להיזכר בחבר שכזה: חבר טוב (יכול להיות בכתה, בשכונה, במשפחה..)? ספר לי על החברות הזו - מה אהבת בה? איך היא התחילה? מה אתה יכול ללמוד על עצמך מסיפור הזה?"
- "מה הדבר המשמעותי ביותר עבורך בבית הספר?"
- "מה מעניין לך בבית הספר?"
- "מה אתה הכי אוהב לעשות?" "מה אתה הכי אוהב ללמוד?"
- "מה עוד ביכולתך לעשות על מנת להתקדם ל...?"
- "מה אם תעשה (ביחס למצב/לאתגר) ישמח אותך ויגרום לך לתחושת סיפוק עצמי?"
- "מה אתה יכול לומר לעצמך שיעזור לך לעשות ... ?"
- "איך תדע אם הצלחת? – בוא תגדיר שלוש דרכים שבהן תוכל להעריך אם הצלחת ב..."
- "איך אתה יכול להפתיע את עצמך (איזו עשייה אם תעשה, זה יפתיע אותך)?" "מה ייתן לך את האומץ לעשות את זה?"